

ЗАШТИТА ПРИРОДЕ	Бр. 60/1-2	страна 97-106	Београд, 2008	УДК: 502.171 : 630*92(497.11)
PROTECTION OF NATURE	№ 60/1-2	page 97-106	Belgrade, 2008	Scientific paper

Војислав Милијић¹, Драган Нонић², Ивана Грујичић³

ВЛАСНИЦИ ПРИВАТНИХ ШУМА И УПРАВЉАЊЕ ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА: НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП

Извод: Заштићена подручја се простиру на око 6 % укупне територије Републике Србије. Са друге стране, више од 15 % територије Србије покривено је приватним шумама, док је 35 % од свих шума у заштићеним подручјима у приватном власништву.

Национални парк Ђердап је једно од највећих заштићених природних добара у Србији, а 17 % шума у националном парку је у приватном власништву. Постојеће приватне предузетничке иницијативе везане за услуге и производе у шумарству у самом националном парку, поред тога што могу допринети руралном развоју региона, могу изазвати и сукобе са режимом заштите природе у националном парку.

Циљ овог рада је да се анализира улога власника шума у оквиру заштите природе и њихови односи према управљању Националним парком Ђердап.

Кључне речи: приватне шуме, заштићена подручја, конфликти.

Abstract: Protected areas cover approximately 6 % of Serbian state territory, on the other hand, more than 15 % of Serbia is covered with private forests, and 35 % of total areas of protected forests are private.

National Park Djerdap is one of the largest protected areas in Serbia, and approximately 17 % of its territory consists of private forests. Existing private entrepreneurial initiatives related to forestry within and around national park, apart from encouraging rural development of the region, may cause conflicts with nature protection regime within national park.

The objective of this paper is to analyze role of forest owners in nature protection framework and relations between private forest owners and administration of NP Djerdap.

Key words: private forests, protected areas, conflicts.

¹ Војислав Милијић, *докторант*, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Кнеза Вишеслава 1, Београд, e-mail: vojmil@sezampro.yu

² Др. Драган Нонић, *доцент*, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Кнеза Вишеслава 1, Београд, e-mail: dnonic@eunet.yu

³ Ивана Грујичић, *МSc студент*, Алпен-Адрија Универзитет, Клагенфурт, Аустрија, e-mail: ivana014@yahoo.com

УВОД

У Србији се под различитим видовима заштите налази 542.684 хектара или 6,31 % државне територије. Многа од заштићених подручја су од међународног значаја. Заштићена подручја у себи садрже различите екосистеме, а више од 65 % свих заштићених подручја представљају шуме и шумско земљиште.

Са друге стране, више од 15 % територије Србије покривено је приватним шумама, док је 35 % свих шума у заштићеним подручјима у приватном власништву (Грујић, Јовић, Нонић, Станисић 2008).

У приватним шумама се налази јако велики број врста дрвећа од изузетне, како еколошке тако и економске, вредности. Због тога и постоји интерес, од стране власника, за коришћењем, а, исто тако, од велике важности је и очување тих врста, јер представљају извор генофонда и биодиверзитета. У тим шумским екосистемима, такође, станиште налази и велики број угрожених врста.

Проглашењем неке површине за заштићено природно добро, неминовно је да се и приватни поседи у оквиру те површине ставе под одређени вид заштите. То за собом повлачи чињеницу да коришћење приватних шума, у оквиру заштићених природних добара, мора бити усклађено са законима који то налажу, односно, првенствено усмерено ка заштити и очувању биодиверзитета уз прилагођавање одговарајућим степенима заштите (2004).

1. ПРОБЛЕМ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

У Србији постоји традиционална упућеност становништва брдских и планинских подручја на шуме, тако да великом броју домаћинстава ових подручја шума представља изузетно важан извор допунских, а многим и главних прихода.

Одредбе о стављању под заштиту одређених природних добара и забрана, или ограничавање коришћења, које из њих произилази, често доводе власнике шума у статус пасивних посматрача својих шумских поседа, а не ретко и до директних конфликта са прописаним мерама заштите.

Национални парк Ђердап, због своје велике површине и изузетно изражене шумовитости, представља добар репрезент општег стања шума у природним добрима, како у државном тако и у приватном власништву.

Национални парк Ђердап је основан 1983 године. Најзначајније карактеристике овог природног добра представљају изузетна разноврсност флоре, фауне, геоморфолошких и културно-историјских споменика⁴.

Укупна површина Националног парка износи 63.608 ha, од чега шуме заузимају 44.851 ha, што је више од 70 % укупне површине (Медаревић *et al*, 2007). Државне шуме у укупној површини под шумом учествују са 83 %, а приватне са 17 %.

Сви национални паркови у Србији имају статус природних добара од изузетног значаја (1991/а, 1992, 1993). У самим природним добрима су издвојене површине под одређеним ре-

⁴ Биолошку разноликост овог националног парка употпуњује преко 900 врста васкуларне флоре, преко 35 ендемореликта, 55 типова шума, 130 врста птица, 50 врста сисара, геоморфолошке, хидролошке, историјске и културне вредности (Медаревић *et al*, 2007).

жимима заштите, који могу бити I, II и III степена⁵. Под овим режимима се подразумева скуп мера и услова којима се одређују начин и степен заштите, коришћења, уређења и унапређења заштићеног природног добра.

Приватне шуме су већином обухваћене II степеном заштите, као наменском целином заштитних земљишта.

Према *Закону о националним парковима* (1993), шумама у оквиру подручја проглашеним за национални парк, газдују јавна предузећа Националних паркова, која према *Закону о шумама* (1991/б), врше и стручне техничке послове⁶ у приватним шумама на подручју националних паркова.

Прецизнијих података о броју власника приватних шума у Националном парку нема, као ни о њиховим структурним и социо-економским карактеристикама. Ипак, Управа за шуме је од ове године увела обавезу вођења *Регистра захтева за сечу у приватним шумама*, помоћу кога би се у скорије време могло доћи до ових података.

Служба за приватне шуме у Националном парку има укупно седам запослених, два шумарска инжењера и пет шумарских техничара који обављају стручно-техничке послове на 7.014 ха приватних шума.

Циљ овог рада је да представи резултате истраживања спроведеног са власницима приватних шума на подручју Националног парка Ђердап и анализира њихов однос према заштити природе и законској регулативи из те области. Такође, сврха рада је да се, на основу ставова власника о постојећим или могућим конфликтима, размотри однос власника шума према управљању Националним парком.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Приликом истраживања, за прикупљање примарних података, коришћен је метод анкетрања. Упитници су се састојали из структурираних питања, и питања са фиксним одговорима. Питања су састављена са циљем да се добију подаци о економским, институционалним и социјалним аспектима и тестирају претпоставке везане за конфликте у заштићеним подручјима.

За дефинисање узорка коришћен је Метод пропорције (Malhotra, 2007). Установљавање узорка је извршено на основу емпиријске претпоставке, да око 80 % власника приватних шума у Националном парку Ђердап користи своје шумске поседе редовно или периодично. Из тих разлога, овај проценат власника шума је могао бити у позицији да, на неки начин, дође у конфликт са прописаним режимом заштите природе (π).

⁵ У I степену заштите утврђује се забрана коришћења природних богатстава и искључују сви други облици коришћења простора и активности, осим научних истраживања и контролисана едукације. У II степену заштите утврђује се ограничено и строго контролисано коришћење природних богатстава, док се активности у простору могу вршити у мери која омогућава унапређење стања и презентацију природног добра без последица по његове примарне вредности. У III степену заштите утврђују се селективно и ограничено коришћење природних богатстава и контролисана интервенције и активности у простору, уколико су усклађене са функцијама заштићеног природног добра или су везане за наслеђене традиционалне облике обављања привредних делатности и становања, укључујући и туристичку изградњу (1991/а).

⁶ Стручно-технички послови у приватним шумама, по *Закону о шумама*, подразумевају: издавање дозвола за сечу, дознаку стабала за сечу, издавање дозвола за транспорт дрвета, организовање активности на заштити шума и остале послове (1991/б).

Коришћењем нивоа поузданости (z) од 1,036, установљена је величина узорка (n) од 70 испитаника, на основу формуле:

$$n = \pi (1 - \pi) z^2 / D^2$$

- n — величина узорка;
 π — претпостављен проценат власника шума који користе свој шумски посед;
 D — ниво прецизности, $D = p - \pi = \pm 0,05$;
 p — стваран проценат власника шума који користе свој шумски посед;
 z — ниво поузданости,
 CI — интервал поузданости, $CI = 70\% \rightarrow z = 1,036$;
за $\pi = 0,8 \rightarrow n = 0,8 (1 - 0,8) 1,036^2 / 0,05^2 = 68,69$

Истраживање је спроведено по методу „од враћа до враћа“, као најефикаснијем решењу за анкетирање власника шума.

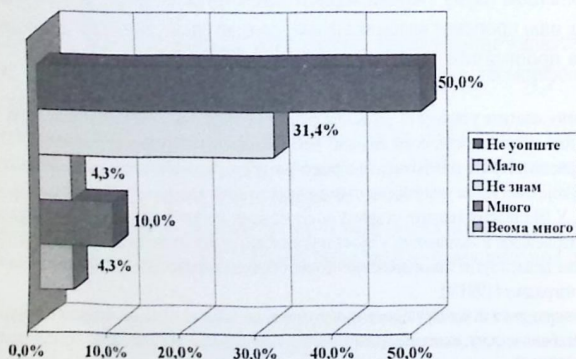
До испитаника се дошло у две фазе. Прво је по 30 потенцијалних испитаника насумице изабрано из телефонског именика у сваком од изабраних седам насеља која се налазе у Националном парку. Потом је са листе од 30 потенцијалних испитаника у сваком од изабраних насеља, анкетирано по 10 власника шума.

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

На основу обраде прикупљених података дошло се до одређених резултата који указују, да око 94 % испитаних власника шума, врши сече у свом поседу, од чега 52 % сваке године. Само 5,7 % испитаника никада није вршило сечу у свом поседу.

И поред тога што испитаници активно газдују својим поседом, забрињавајући податак може представљати веома слабо познавање законских прописа везаних, како за приватне шуме и националне паркове, тако и оних општих који се односе на заштиту природе.

ГРАФИКОН 1. Колико сте упознати са законским прописима о заштити природе?

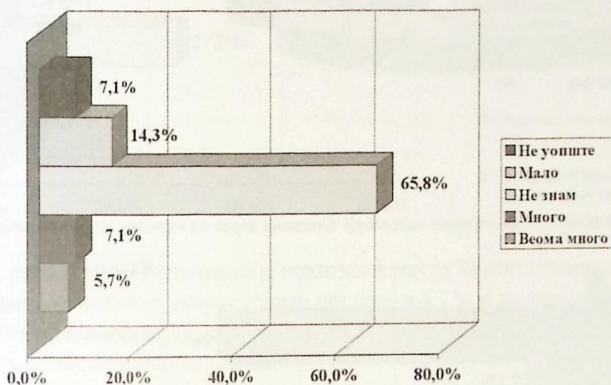

Чак 81,4 % испитаника, не познаје законске одредбе везане за приватне шуме или их познаје јако мало, док 82,6 % испитаника не познаје или јако мало познаје *Закон о националним њарковима* и обавезе које из њега произилазе, а више од 85 % испитаника, није упознато, или је јако мало упознато са важећим прописима о заштити природе (Графикон 1).

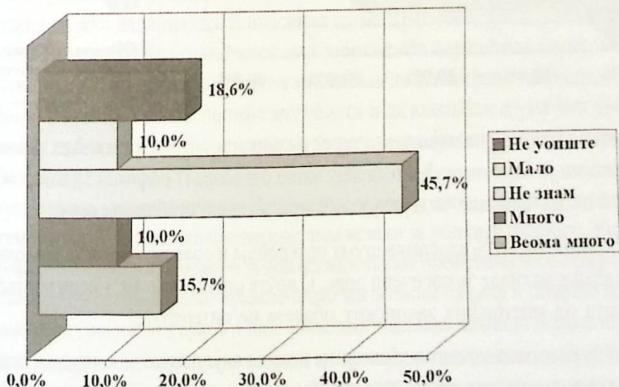
Чак две трећине испитаника није дало одговор на питање везано за строгост законских прописа о заштити природе, док само око 12 % сматра да су они веома, или доста строги (Графикон 2).

ГРАФИКОН 2. Колико су строги прописи везани за заштиту природе?

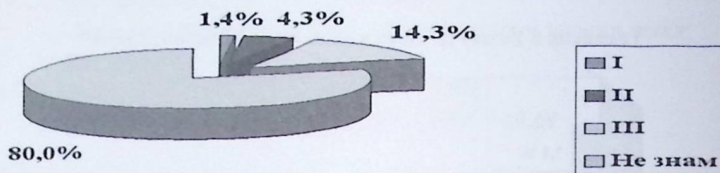
Скоро половина испитаника није знала одговор на питање о томе колико су строги важећи законски прописи у односу на користи које имају од свог шумског поседа (Графикон 3), док једна четвртина сматра да су прописи доста или веома строги.

ГРАФИКОН 3. Колико су строги законски прописи везани за приватне шуме у односу на користи које имате од свог шумског поседа?

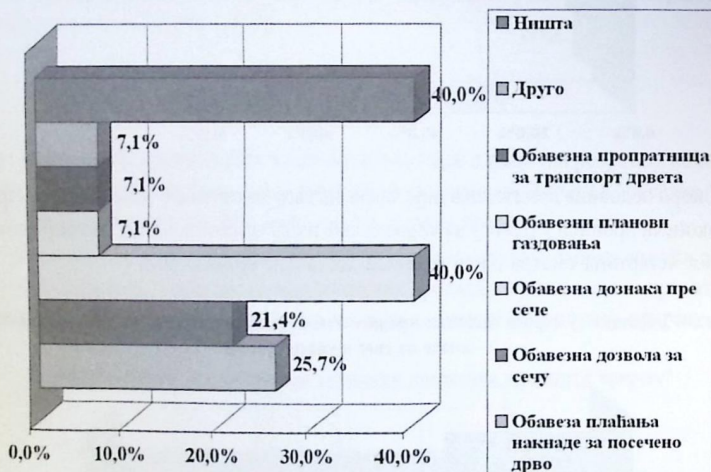

Такође, утврђено је да власници шума нису у довољној мери упознати са самим режимима заштите који су прописани у деловима Националног парка у којима се налазе њихови поседи. Тако, чак 70 % испитаника није упознато са степенима заштите који постоје у Националном парку и прописима који се односе на њих, а чак 80 % испитаника не зна у коме се степену заштите налази њихов шумски посед (Графикон 4).

ГРАФИКОН 4. У ком степену заштите се налази Ваш шумски посед?

ГРАФИКОН 5. Шта највише оптерећује власника шума од важећих законских прописа?

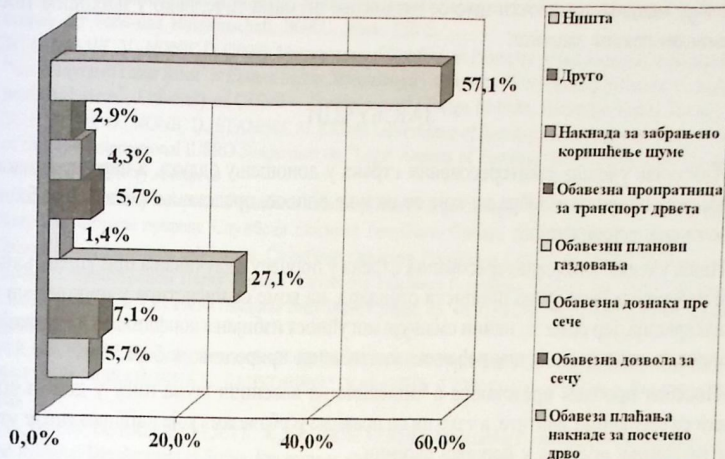
На питање о томе шта највише оптерећује власника шума од важећих законских прописа, испитаницима је било омогућено да дају више одговора (Графикон 5), а око 40 % власника шума сматра да их највише оптерећује обавеза дознаке стабала за сечу.

Такође више од 20 % власника шума оптерећује и обавеза тражења дозволе за сечу, као и обавеза плаћања накнаде за посечено дрво. С друге стране, око 40 % испитаника одговорило је да их ништа од постојећих законских обавеза не оптерећује.

Око 57 % испитаника одговорило је да никада није дошло до конфликта између њих и законских прописа које спроводи Управа Националног парка (Графикон 6).

ГРАФИКОН 6. Приликом примене којих прописа долази до конфликта између Националног Парка и власника шума?

Ипак, једна четвртина испитаника је имало конфликт са Управом Националног парка, везано са спровођење обавеза дознаке стабала пре сече, а 4,3 % је тај конфликт имало због проблема обезбеђивања накнаде за забрањено или ограничено коришћење својих поседа, која проистиче из прописаних режима заштите.

Чињеница да је истраживањем утврђен велики проценат власника шума који активно користе свој шумски посед, потврђује се претпоставка о традиционалној упућености локалног становништва на шуму као ресурс из које подмирују своје редовне потребе за дрветом и обезбеђују допунске приходе.

Велики проценат активних корисника приватних шума и чињеница да јако велики број власника није или је јако слабо упознат са важећим законским прописима везаним за приватне шуме, заштиту природе и националне паркове, увећава шансе за потенцијалним избијањем конфликта са прописаним режимом заштите

Чињеница да јако мали проценат власника шума, тренутно, улази у конфликте око питања обезбеђења накнаде због ограниченог или забрањеног коришћења шуме, може указати на то да је Национални парк нашао адекватан механизам за обезбеђење накнаде, или избегавање потенцијалних сукоба. Такође, постоји могућност и да власници шума још увек нису препознали да имају право на обезбеђење накнаде за изостанак или ограничено коришћење својих шумских поседа.

Са друге стране власнике шума у Националном парку више оптерећују општи прописи везани за приватне шуме, него специфични прописи везани за заштиту природе. Управо и највећи број конфликта са администрацијом Националног парка проистиче због примене ових прописа, у највећем броју случајева, због обавезе тражења дозволе са сечу и обавезе дознаке стабала за сечу, а значајан број улази у сукоб и због обавезног плаћања накнаде за посечено дрво.

Ово указује да рестрикција права својине и коришћења приватног добра, која је установљена важећим прописима, представља генерални проблем који превазилази оквире заштите-

них подручја. Ова тврдња се може поткрепити и чињеницом да значајан број власника приватних шума у Националном парку сматра да власници шумских поседа ван Националног парка немају никакве предности што се газдовања шумама тиче, иако у њиховим поседима није прописан режим заштите.

ЗАКЉУЧЦИ

Изостанак учешћа заинтересованих страна у доношењу одлука, а нарочито изостанак власника дела природног добра на које се одлуке односе, представља реалан проблем својствен земљама у транзицији.

Ипак, учешће свих заинтересованих страна у процесу одлучивања при управљању природним ресурсима јесте јасно прописан стандард, на коме се инсистира у процесима европских интеграција, јер се на тај начин смањује могућност избијања конфликта и пружају реалне шансе за очувањем и унапређењем заштићених природних добара.

Посебан проблем представља и чињеница да власници шума нису у довољној мери упознати са степенима заштите, а тако ни са правима и обавезама које најдиректније утичу на режим газдовања шумама у њиховој својини.

Узрок слабој информисаности о законским прописима се може тражити у незаинтересованости власника шума, међутим и у јасној неактивности администрације овог заштићеног подручја у информисању и едукацији власника шума, а, такође, и у изостанку партиципативног приступа у управљању овим природним добром.

Ова чињеница се може објаснити непостојањем организоване финансијске подршке од стране државе, као и адекватне јавне шумарске службе, која би пружала одговарајуће информације, стручну и саветодавну подршку власницима шума.

Могућност избијања конфликта намеће потребе за тражењем модела којим ће се обезбедити усклађивање одрживог газдовања шумама у приватном власништву са прописаним мерама заштите, при чему се мора уважити економски интерес власника за коришћењем свог приватног поседа, са јавним интересом заштите природе и прописаним режимима заштите. Поред економских и еколошких, значајни су и социолошки ефекти развоја руралних предела у којима се налази већина приватних шумских поседа.

При томе, велика одговорност стоји како на власницима шума, тако и на држави, која проглашењем неког подручја за заштићено, мора обезбедити и такво старање над природним добром које неће угрозити права власника, или обезбедити власницима шума неки вид компензације за изостанак коришћења.

Процес интересног организовања власника шума у Србији је у иницијалној фази, а удруживање власника шума на подручју заштићених природних добара би допринео дефинисању политике планирања и газдовања шумама и њиховог односа са државном администрацијом и стараошима заштићених природних добара. У дугорочном периоду, заједничке активности државне администрације и интересних организација власника шума могу да доведу до стања у коме би власници остварили своја права, били конкурентнији на тржишту, лакше се информисали и усавршавали када су у питању прописи о заштити и очувању биодиверзитета и газдовали својим шумским поседом на одржив начин.

ЛИТЕРАТУРА

- GLÜCK P.(2004): Einführung in grundlagen der politik. Studienunterlagen zur Lehrveranstaltung. Institut für Sozioökonomik der Forst-und Holzwirtschaft, BOKU, Wien. 158 S.
- GRUJICIC I., MILIJC V., NONIC D. (2008): Management of Conflicts in Protected Areas: Example of Nature Monument "the Canyon of Lazar River" in Eastern Serbia. International Conference: "Participating in Nature: Communities and protected areas", University of Oxford — Environmental Change Institute, Romanian Forest Service, Bistrita.
- GRUJICIC I., JOVIC D., NONIC D., STANISIC M. (2008): Governance of forests protected areas in Serbia. Proceedings of the 10th International IUFRO Symposium on "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Faculty of Forestry, Sarajevo.
- (1991/a): Закон о заштити природе. Службени гласника Републике Србије, бр. 66/91, 83/92, 53/95, Београд.
- (2004): Закон о заштити природе. Службени гласника Републике Србије, бр. 135/2004, Београд.
- (1993): Закон о националним парковима. Службени гласника Републике Србије, бр. 39/93, Београд.
- (1983): Закон о Националном Парку Ђердап. Службени гласника Републике Србије, бр. 21/83, Београд.
- (1991/б) *Закон о шумама*. Службени гласника Републике Србије, бр. 46/91, 83/92, 53/93, 54/93, 67/93, 48/94, 54/96, Београд.
- MALHOTRA N. (2007): *Marketing Research: An Applied Orientation*. Upper Saddle River, Pearson Prentice Hall. 374 p.
- МЕДАРЕВИЋ М., ЈОВАНОВИЋ Б., БАНКОВИЋ С., КАРАЦИЋ Д. (2001). Шуме Ђердапа. Еколибри, Београд, 168 с.
- MILIJIC V., NONIC D., RADOSAVLJEVIC A., GRUJICIC I. (2008): Associating Private Forest Owners as a Contribution to Rural Development of Serbia. Proceedings of the International Conference „Integral protection of forests, Scientific technological platform“, Forestry Institute of the Republic of Serbia, Belgrade, 35–36.
- NEUMAN W.L.(2006): Social research methods: qualitative and quantitative approaches — 6th ed. Pearson, University of Wisconsin at Whitewater, Boston-New York-San Francisco, 594p.
- НОНИЋ Д.(2004): Организација шумарства у процесу транзиције: Однос државне управе и приватних шумовласника. Докторска дисертација, Шумарски факултет, Универзитет у Београду, 232 с.
- NONIĆ D., GRUJICIC I., KRAJICIC D.(2006): Nature conservation and forestry in the process of accession to EU: frameworks for application of Natura 2000 in Serbia. Proceedings of the International scientific conference „Management of forest ecosystems in national parks and other protected areas“, Faculty of Forestry, University of Banja Luka, Jahorina, 525–531.
- (1992) Правилник о категоризацији заштићених природних добара. Службени гласник Републике Србије, бр. 30/1992, Belgrade.
- STANISIC M., JOVIC D., NONIC D.(2006): Development of nature protection management in national parks of Serbia. Proceedings of the International scientific conference „Management of forest ecosystems in national parks and other protected areas“, Faculty of Forestry, University of Banja Luka, Jahorina, 341–348.

VOJISLAV MILIJIĆ, DRAGAN NONIĆ, IVANA GRUJIČIĆ

PRIVATE FOREST OWNERS AND MANAGEMENT OF PROTECTED AREAS:
NATIONAL PARK ĐERDAP

Summary

In Serbia, under different type of protection is 542,684 ha, which is 6.31% of the State territory. Over 65% of protected areas are forests and forestland. On the other hand, more than 15 % of Serbian state territory is covered with private forests, while 35 % of all forests in protected areas are private. By declaring an area as protected, it is inevitable to put private forest property within it under certain protection regime. Therefore, nature protection measures, consisting of prohibited or limited usage of forests can often put forest owners in a position of passive observers of their own properties, and often lead to direct conflicts with nature protection measures.

The objective of this paper is to present the results of a research conducted with private forest owners from the National park of Djerdap and to analyze their role in nature protection framework and their relations with National park administration. The research consisted of an interview survey, with questionnaires compiled mainly with structured and fixed responded questions. Sample size of 70 respondents was determined and survey was conducted using door-to-door method, as only possible solution for accessing private forest owners in the area. Owners were randomly selected in seven settlements within the National Park area, 10 in each settlement.

Significant percent of active forest owners and the fact that most of them is not or is very little familiar with existing regulations related to private forests, national parks and nature protection increases possibility for conflicts with nature protection regime.

The fact that only a small share of owners encounter the conflicts with National park administration over the compensation issues, can lead to conclusion that the administration has found an adequate mechanism for compensation procurement or for avoiding potential conflicts. However, there is a possibility that forest owners still do not recognize that they have a right for compensation procurement.

On the other hand, forest owners within National park are more pressed with general regulations related to private forests, than with specific regulations related to nature protection. In addition, the largest portion of conflicts with National park administration emerges because of private forest regulations, in most cases because of the obligatory tree marking before felling by a forest authority and in significant portion because of obligation to pay levies for harvesting.

This can indicate that the restriction of usage of private good, which is present by existing private forest regulations, represents a general problem, which is prevailing the borders of protected areas.

This imposes the need for seeking of a model, which will adjust private forest management and declared protection measures. The model should ensure that both economic interest of the owner for using its private good and the interest of the State for nature protection are satisfied. This bring the significant responsibility to forest owners, and to the State, which by declaring an area as protected must provide such management over the protected area that will not restrict legal owner rights, or to provide an adequate compensation for prohibited or limited usage.

Interest organizing of private forest owners in Serbia is in initial phase, and organizing of forest owners in the protected areas can lead to definition of forest management planning policy and improvement of relations between forest owners, state administration and administrators of protected areas. In long run, mutual activities of State administration and forest owners' associations can lead to the state in which owners can ensure their legal ownership rights, and manage their properties in sustainable manner.